

TŘICET (A JEŠTĚ VÍCE) LET ČINNOSTI SEKCE BIOKLIMATOLOGIE ZVÍŘAT ČSBkS.

Jaroslav Zeman, Pavel Novák

Vysoká škola veterinární a farmaceutická, Palackého 1-3, 612 42 Brno

O začátcích činnosti sekce bioklimatologie zvířat vzpomínky vybledly a chybí mi i písemná dokumentace. A protože snad není účelem této přednášky být "přísně přesný", uvedu to tak, jak si je vzpomínám.

Před 1. celostátní bioklimatologickou konferencí ČSBkS v roce 1955 přišel z brněnské Vysoké školy zemědělské od prof. V. Nováka, zakladatele a prvního předsedy Společnosti, vzkaz tehdejšími šéfy na Ústavu zoohygieny tehdejší Veterinární fakulty VŠZ, že se bude zmíněná konference konat a že by bylo vhodné, ba dokonce nutné, aby se jí někdo z nás veterinářů zúčastnil a tak se postupně do činnosti vznikající Společnosti zapojovali i veterinární lékaři. A protože šéfové bývají vždy zaneprázdněni jinými úkoly, padla volba na mne, tehdy ještě mladého asistenta.

O bioklimatologii jsem toho tehdy moc nevěděl, ale bavila mne profesně zoohygieny, jejíž podstatnou složkou je mikroklima stájí (a tomu jsem se věnoval od začátku mého působení na ústavu pro zoohygienu) a meteorologie mne bavila i doma na zahrádce a charakteristice počasí a klimatu jsem dával to potřebné i při zmíněných sledováních mikroklimatu stájí. (Ale to odbíhám, což prý je vlastnost stáří, či příznak stárnutí).

I. čs. bk. konferenci jsem na zámku v Libicích neprožil pouze v zámecké pohodě. Hned o první přestávce mne zastavil předsedající pan prof. Novák: že bych měl také něco za veterináře říci. Určitě jsem se po této výzvě řádně zapotil, ale tehdy asistent, pan ing. V. Havlíček, pravá ruka bioklimatologická prof. Nováka, mi poradil, co a jak, a tím mne uklidnil. Tak jsem tehdy poprvé promluvil na bk. fóru - co, to se mi nepodařilo už zjistit (je to snad ve sborníku z té konference). Možná že to bylo důležité, spíše však ne tolik.

Po výměně na vedoucích postech na ústavě pro zoohygienu VF VŠZ v Brně - prof. MVDr. L. Černý odešel na svoji hlavní disciplínu bakteriologii a imunologii a doc. MVDr. Menšík, jako vynikající epizootolog na katedru nálezů VF a později do VÚVeL v Brně-Medlánkách, do té doby jsme spolupracovali např. na úseku Bangovy choroby, resp. brucelózy skotu či zvířat s četnými lékaři pracovního lékařství – zkrátka přišel na ústav jako nový vedoucí MVDr. Jiří Hojovec, CSc. (brzy na to docent). Ten před známou, velmi zdařilou IV. mezinárodní čs. bk. konferencí v Brně na výstavišti – její velkolepost byla často přičítána už jmenovanému doc. ing. Vladimíru Havlíčkovi, CSc., sekretáři konference – tedy doc. Hojovec, se stal předsedou naší sekce bk. zvířat a já jejím tajemníkem, či sekretářem, či jednatelem.

Hosty naší sekce na zmíněné konferenci byli tehdy četní profesori zahraničních veterinárních fakult či univerzit, jako např. prof. Džitar Varenika z Veterinarskoga fakulteta v Sarajevu, prof. Ferenc Kovacs, dr. Nagy a dr. Adan Thomas z Veterinární university v Budapešti, prof. von der Aa a ing. E. Mothes z Humboltovy university v Berlíně, doc. Czajkowski ze Štětína, prof. dr. M. Varadin ze Zagrebu, dr. E. Stephan z University v Giessenu (BRD), prof. MVDr. Ján Rosocha z VŠV v Košicích aj. - a večer hrála na našem ústavu cimbálová muzika studentů VŠV, jedlo, pilo a hodovalo se.

Předsedování doc. Hojovce, to byla doba přípravy a tvorby Bioklimatologického slovníku, které se za naši sekci zúčastnil pouze jmenovaný. Bylo to také období prvních konferencí či seminářů pořádaných naší sekcí na téma "Bioklima stájí" na veterinární fakultě VŠZ a později od

roku 1968 už samostatné Vysoké školy veterinární v Brně. Podrobná dokumentace o nich zřejmě zanikla s úklidem písemností při odchodu do důchodu doc. Hojovce i mne – ale některé vzpomínky tu jsou, protože tyto konference bývaly spojeny s exkurzemi do vzorových či experimentálních zemědělských podniků Jižní Moravy (a na Jižní Moravě u těchto podniků bývá co?). Při jednom z nich vedla exkurze do velkokapacitního teletniku (VKT) Malý Karlov státního statku v Hrušovanech nad Jevišovkou - do teletniku, který byl dodatečně zařazen jako 4. experimentální VKT ČSR a nakonec byl eto- i ekologicky nejlepší. Při jeho přípravě řekl tehdejší ředitel statku v době hlubokých podestýlek: "Já telata na hnůj, t.j. na hlubokou podestýlku, dát nedovolím. V našem teletniku musíte vyřešit normální stelivový provoz s denním přistýláním slámou a denním úklidem hnoje ze stájí." A tak se stalo ku prospěchu věci - a byl z toho nejlepší VKT. Byli tedy i v té době "osvícení zemědělci i ředitelé" - tamní ředitel byl prý údajně vyučený holič, ale měl svého našeptávače v hlavním zootechnikovi statku p. ing. Zunkovi (dobrém mém příteli). I ta exkurze, a tedy i celý seminář skončil úspěšně – ve statkovém vinném sklepě, kde - nikoliv zadarmo – jsme dostali k ochutnání velmi kvalitní vína (pamatuji si na Saugvignon) a k tomu se samozřejmě i zpívalo a něco pojedlo. Zpívalo se (a jedlo, co připravily laborantky - pracovnice našeho ústavu) i po exkurzi dalšího semináře pořádaného společně s humánní sekcí MUDr. Jiřího Matouška (v červnu 1974) do SZP na produkci jatečných prasat v Kunovicích u Uh. Hradiště, do VKK ve Velké nad Veličkou (cituji ze zpravodaje ČSBkS č. 5/1974: "... zakončené demonstrací jednoho z význačných odvětví rostlinné výroby v této oblasti....", t.j. přeloženo z diplomatické řeči "Exkurze skončila ve vinném sklípku JZD BLatnice pod sv. Antoníčkem". Zde se vtipkovalo a zpívalo "o zlatou mříž" - sklepem zněly "Teče voda, teče, přes velický majír...při čemž těm vzdálenějším jsme vysvětlovali, že právě v ten den jsme "ten velický majír" navštívili a projeli, "Ach, synku, synku... a to zase těm mladším jsme připomněli, či oblíbené písně to byly - a mnohé další jihomoravské a slovenské. Zkrátka, byla to exkurze a druhý den seminář, na který se nezapomíná. Na semináři si všichni dobře rozuměli i na poli vědeckém a opět cituji ze Zpravodaje č. 5: "...konferenci je možno hodnotit jako užitečné setkání odborníků různých profesí, které přineslo mnoho cenných podnětů pro praxi. Je jen škodou, že se jí nezúčastnilo více odborníků z řad lékařů a hygieniků."

Nelze zapomenout ani na jiný náš seminář (ještě v 60- tých letech), na němž v interní posluchárně VŠV tehdejší krajský hygienik MUDr. Brabec se velmi kriticky vyslovil k dalšímu neuváženému zvětšování zemědělských polních honů (ploch) a dokumentoval to tehdy zřejmě tajnými poznatky o šíření vztekliny a j. antropozoonóz v podobných podmínkách Východního Slovenska. Jen tak mimochodem vzpomínám, jak jsme mu, náruživému kuřákovi, sháněli do posluchárny, se zákazem kouření, popelníček. To byla éra předsedování doc. Hojovce a mne jako tajemníka sekce. Pak přišla na začátku 70-tých let zvláštní situace, když na valné hromadě Společnosti v staroslavných Emauzích jsem - myslím, poněkud překvapenému vedení resp. návrhové komisi - oznámil, že po dohodě s předsedou sekce doc. Hojovcem mám být zvolen do předsednictva ČSBkS já, jako tajemník sekce. Nic jiného nezbývalo, prof. MUDr. K. Symon jako předseda ČSBkS to, s přehledem jemu vlastním, akceptoval (to Václav P., se kterým jsme se pak stali velmi dobrými přáteli, by tak lehce nevezal - nespokl) a já se potom pravidelně účastnil schůzí předsednictva v pracovně prof. Symona v objektu č. 11 Vinohradské nemocnice - a tam jsem přilnul ke Společnosti tak, že jsem to s ní, a ona se mnou, vydržel až dodnes. (A byla tam papírová zem, a tak tato pohádka vydržela až sem.)

Tato situace měla vydržet jedno volební období, protože HV či předsednictvu Společnosti byl i významný "zvířecí" zoobioklimatolog doc. ing. Bohuslav Kešner. Ten byl na příští valné hromadě (1. 12. 1976) zvolen předsedou sekce (se sídlem na VŠZ v Praze) a já i nadále tajemníkem (se sídlem v Brně). Jak by tato spolupráce na dálku dopadla, se nestačilo vyvinout. Vyřešilo se to nešťastným, předčasným úmrtím doc. Kešnera, (1. 10. 1977). Byla tím na několik let postížena

další činnost a rozvoj zoobioklimatologie - doc. Kešner byl odborník v oboru, tvůrce metodiky měření stájového mikroklimatu a především vzácný člověk.

Pro vedení Společnosti bylo pak nejjednodušší převést vedení sekce na mne, a se mnou pak opět na Moravu do Brna - do geografického centra býv. ČSR, což bylo výhodné pro cestování za semináři aj. i pro spolupráci se SBkS. Tam se mnou dlouhou dobu jako tajemník sekce spolupracoval MVDr. Václav Marsa ze Státního veterinárního ústavu v Brně (SVÚ), jeden z mála terénních zoohygieniků. Já pak, jak jsem se již zmínil, jsem vydržel ve funkci až dodnes, i když popravdě řečeno, mám mladého a schopného nástupce, dnes tajemníka sekce a hybnou sílu zejména našich pravidelných seminářů (v posledních 4 letech každoročně - viz dále) a také naší finanční a tiskové agendy (sborníky ze seminářů, nově zavedená neperiodika 1x ročně) doc. MVDr. Pavla Nováka, CSc. - a já mu svým předsedováním jen zmírňuji jeho pracovní tempo. Ale dost už tohoto spíše osobního vzpomínání, ve kterém však, aspoň si to myslím, činnost sekce byla dostatečně vystižena, a přistupme k faktům, už lépe dokumentací doloženým. Ale ještě trochu předběhnu - sekce byla zastoupena referátem "Biometeorologie v chovu zvířat" a postery to dokládajícími na mezinárodním sympoziu humánní bioklimatologie SBkS ve Vysokých Tatrách v listopadu 1988. A o 6 let dříve, rovněž ve Vysokých Tatrách a na stejném místě (na Štrbském plese) se konal a důležitou událostí v činnosti sekce bk. zvířat byl i IV. mezinárodní kongres ISAH (Int. Soc. of Animal Hygiene) 20. - 25. 9. 1982, na kterém bylo přítomno 140 zahraničních a přes 200 domácích účastníků (z toho 27 členů SBkS a ČSBkS). Na kongresu bylo předneseno ze 142 referátů celkem 53 tj. 37% referátů z oboru bioklimatologie zvířat a vůbec. Ty pak byly v podrobnějších výtazích prezentovány jako "Aktuality" ze zmíněného kongresu 10. 2. 1983 na pracovním semináři na VŠV v Brně pro širší, zejména českou veterinární a ostatní veřejnost, která se kongresu nemohla zúčastnit tak snadno jako slovenská, a jejich tituly byly uvedeny i ve Zpravodaji Společnosti č. 13/1982.

Dále pak zde musím připomenout, že činnost sekce a její výsledky za období 1978-88 byly podrobně zhodnoceny v referátech Zemana, Marsy a Beňa (tehdejší předseda sekce bk. zvířat SBkS z VŠV v Košicích), které jsou publikovány ve sborníku 10. čs. bk. konference u příležitosti 100. výročí narození zakladatele ČSBkS prof. Dr. ing. Dr. h. c. Václava Nováka, DrSc. v září 1988 na VŠZ v Brně - a na tento sborník odkazuji a ze jmenovaných referátů pouze uvádím, současně pro ilustraci rozsahu a náplně naší sekce, to podtržené v nich - též hlavní směry činnosti sekce, které vycházely a vychází z nosného programu a ze zásady HYGIENA = ZRAVÍ = UŽITKOVOST = RENTABILITA (EKONOMIKA), při čemž bioklima (Hygienu) je u některých kategorií zvířat (mláďat) faktorem existenčním (přežití), u jiných (výkrm, produkční cíle) faktorem ekonomickým. Směry činnosti sekce tedy jsou :

1. Sledování a hodnocení mikroklimatu ve stájích v praktických terénních podmínkách zemědělských závodů s cílem ověřit vhodnost nových experimentálních stájových objektů resp. technologií ustájení, ale také s cílem navrhnout úpravy k odstranění závad - s vedlejšími (nezanedbatelnými) cíly ekologickými, t.j. ochrany životního prostředí v jejich okolí.

2. Pracovní skupina pro bk. ekonomiku formulovala základní vztahy mezi bioklimatem a ekonomikou živočiš. výroby (zejména na příkladu VKT) a vypracovala metodický přehled pro podobná bk. hodnocení, který byl převzat orgány Státní veterinární správy ČSR a mohl tak být využit i širěji. Jedna z publikací kolektivu Dvořáček, Doskočil, Zeman byla oceněna cenou Stát. literárního fondu (v r. 1984).

3. Metody komplexního hodnocení faktorů mikroklimatu stájí vypracoval, jak již bylo zmíněno, v širokém pojetí už doc. Kešner v r. 1954, na našem pracovišti jsme je dále rozvíjeli (Zeman - fyzikální, Fišer - bakteriologické a prašnost, Kubíček - chemické a fyzikální faktory) a v posledních letech je zapracoval do počítačů Novák (už před tím se o to pokusil ve své stud. vědecké

práci J. Uhrecký, krácející tak aspoň určitou dobu ve šlépějích svého otce fyto bioklimatologa doc. ing. Ignáce Uhreckého) – na brněnském SVÚ metodiky "zveleboval" Marsa (dálkové měřiče a vícestopé záznamy, program zoohygienického hodnocení větrání a tepelné bilance stájí).

4. Potřebou tepelné izolace staveb stájí ve vztahu k jejich mikroklimatu se na fóru sekce bk. zvířat zabývali doc. Janáč z ústavu architektury SVŠT v Bratislavě a později pracovníci VÚPS Praha (ing. Onisko), příp. v Agroprojektu v Praze a Brně, a také ing. J. Šottník z VÚŽV v Nitře.

5. Netradiční (na tehdejší dobu) názory na chápání bk. potřeb zvířat, hlavně skotu, vznesli do bk. výzkumu na seminářích naší sekce doc. ing. Bukvaj a jeho spolupracovníci na VŠZ v Praze. Podobně solidní podklady tzv. biologických produkcí tepla, vod. par aj. hlavně u prasat pro normotvornou činnost pro projektování staveb stájí publikovali v našem rámci zejména inženýři Tobišková, Zářecký a Hájek z VÚCHP v Kostelci nad Orlicí.

6. Významnou činností naší sekce byl podíl jejích členů při tvorbě a revizích výše zmíněných norem (Větrání a vytápění stájí a další dle druhů zvířat, Osvětlení stájí) a s tím spojené návrhy zejména systémů větrání (Zeman, Marsa, Šottník), osvětlení stájí (Kubíček, Zeman - včetně metodiky měření) a vytápění stájí (Hájek, Zářecký).

7. Ekologická hodnocení krajinná, zejména při územním plánování sídlišť venkovských (vesnic, obcí) - PHO, VOP, vztahy mezi provozem farem živočišné výroby, šíření mikroorganismů z nich do okolí (Klepal, Vostoupal, Zeman), antropogenní znečišťování ovzduší krajiny a sídelních útvarů (Hojovec, Fišer) s návazností na bioklima volně žijících zvířat (monitoring kvality atmosféry - Mikeš, Vostoupal). Pracovní skupina "Bioklimatologie volně žijící zvěře" (pověřený vedoucí MVDr. Vostoupal z Českých Budějovic) nestačila po pracovní schůzi v Brně (prosinec 1989) rozvinout svoji činnost a plánovaná konference v Č. Budějovicích v r. 1991 se pro malý zájem resp. jiné zájmy pozvaných neuskutečnila.

Všechny tyto poznatky byly přednášeny na celkem pravidelných seminářích sekcí Bk. zvířat ČSBkS a SbkS (střídavě téměř každoročně od r. 1978) na téma "Bioklima velkokapacitních stájí" resp. též na samostatných sekcích konferencí ČSBkS, na Bk. pracovních dnech a pod. – za období 1978-88 to bylo více než 100 referátů, od r. 1991-94 více než 60 referátů. Z několika seminářů byly vydány s podporou SVS obou republik sborníky jako účelové tisky SVS s širokou publicitou.

Na seminářích v tomto období přednášeli kromě veterinárních lékařů z VŠ veterinárních, diagnostických veterinárních pracovišť SVÚ, pracovníci z VŠ zemědělských v Praze, Brně, Čes. Budějovicích a Nitře, z VÚ veterinárních a zemědělských, zejména z VÚCHP v Kostelci n. Orl. a VÚŽV v Nitře, z ústavu zoohygieny a veterinární techniky v Trnavě, z Ústavu exp. vet. medicíny v Košicích, pracovníci KHES v Brně aj., pracovníci Agroprojektu v Praze, Brně a Olomouci a VÚPSu v Praze a v neposlední řadě i pracovníci z praxe veterinárních pracovišť a ze zemědělských závodů. Tyto poznatky byly a jsou aplikovány ve výuce zejména na obou veterinárních univerzitách v Brně a Košicích, ve veterinárním výzkumu, diagnostice i v praxi a přímo v zemědělské výrobě, jejíž zástupci bývali účastníci našich seminářů.

Na X. konferenci ČSBkS v Brně 1988 byly vytyčeny perspektivy činnosti sekcí bk. zvířat: hodnocení stájového mikroklimatu a jeho vlivu na zdraví a užitkovost hosp. zvířat a detailně ve vztahu k jednotlivým druhům a kategoriím (pokud možná i modelovými pokusy) u bioklimatologie volně žijící zvěře rozvíjet i otázky obecné ochrany život. prostředí před negativními účinky emisí a průmyslových i zemědělských odpadů (např. kejdy) v rámci základního řetězce "ovzduší - voda - půda - rostlinstvo - zvířata - člověk", popularizace bioklimatologie v odborných časopisech, přednáškách pro širší veřejnost a ve školní výuce.

Rok 1989 byl v naší sekci co do činnosti bohatý. V únoru to byla naše účast (organizační i referátová) na semináři DT Brno o ekologických vztazích potravních řetězců a po něm členská

schůze sekce (19 účast.) s 3 odbornými referáty a volbou výboru sekce. Seminář "Bioklima VK stájí"(opět na Slovensku) se konal 25. 8. při Agrokomplexu v Nitře (12 ref., 30 účast.). Dále pak účast na Pracovních dnech SBkS v Bratislavě 29. 11. (11. ref. v bk. sekci) a konečně již zmíněné přípravné zasedání PS bk. volně žijících zvířat (13. 12. Brno).

Po roce 1989 se změny poměrů projeví v zemědělství obzvláště - řada předpokládaných projektů výzkumu ale i rutinní praxe v důsledku nejasností dalšího vývoje nemohla být realizována a nebyly ani objednávky na ně. Momentální situace, kdy "se naše zemědělství odrazilo ode dna" (cit. min. zemědělství ing. Luxe), naznačuje (spolu už s dříve známými potřebami v tržním hospodářství rozvinutého zemědělství západních evropských zemí), že nezbytnost některých jmenovaných úseků činnosti sekce bk. zvířat znovu "přijde na přetřes". Dokazuje to vývoj na našich seminářích "Aktuální otázky bioklimatologie zvířat a volně žijící zvěře", pokračujících od r. 1990 každoročně na ústavu zoohygieny VŠV (dříve i na SVÚ) v Brně, podle okolností i za účasti předních představitelů školy (v roce 1992 končící i nastupující rektor). Na jejich počátku bylo prac. zasedání v prosinci 1990, které pojednalo o úkolech bioklimatologie zvířat, resp. zoohygieny v nových podmínkách, při čemž bylo konstatováno, že ani tržní systém hospodaření nemůže snížit význam prevence, t.j. mimo jiné i požadavků zoohygienických a bioklimatologických včetně ekologických, a že to bude znamenat kvalitativně vyšší nároky na práci institucí těchto oborů, rozvíjení metodik komplexního hodnocení efektivnosti, kvalitního servisu (normotvorného, poradenského aj.) a průběžné informovanosti zemědělské praxe až po služby pro ni včetně vyhledávání vhodných odpovídajících systémů ustájení a vypracování jednotných metodik sledování a hodnocení bioklimatu stájí. Ne všechno se však dosud daří realizovat (v metodikách se pokročilo zřejmě nejdále, na mnohé však nejsou peníze). Na zmíněných seminářích od roku 1992 bylo předneseno přes 60 referátů a přítomno bývalo v průměru 30 účastníků. Témata se týkala nejprve výhradně stájového prostředí, ale již v roce 1993 se prosazovala témata obecnější a také problematika bk. volně žijící zvěře (7 z 21 ref.) a podobně v r. 1994 (3 ref. ze 17). V tomto roce plánujeme seminář další - je tu však jistá kolize s dnešní konferencí a vydání 2. neperiodika, které je připraveno k rozeslání.

Na těchto seminářích přednášejí pracovníci našich obou VŠ Veterinárních v Brně a Košicích, VŠ Zemědělských v Brně, Praze a v Nitře a Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, VÚŽV v Nitře a jeho pobočky v Popradě, ÚZVT v Trnavě, VÚVeL v Brně-Medlánkách, Lékařské fakulty MU v Brně a pracovníci z terénu - a opakovaně zahraniční host z Univ. vet. věd v Budapešti prof. Al. Ballasch. Zvláštností těchto seminářů, kterou umožňuje současná počítačová i reprografická technika, ale i pracovní úsilí tajemníka sekce doc. dr. Pavla Nováka, CSc. je, že účastníci seminářů dostávají už po 3 roky hned na konci semináře sborník z něho, prakticky zdarma (a členové sekce potom poštou), a že i účast na semináři je pouze za cestovné.

Poslední naše semináře probíhají v přátelské, společenské atmosféře, někdy i při odpolední kávě se záblesky humoru i při vzájemné názorové konfrontaci. Předseda sekce na posledním semináři vyjádřil na závěr úsměvnou vizi možného konání příštích seminářů a konferencí (jak by to asi mnohým vyhovovalo v dnešní "tržní" době) - na dálku buď prostřednictvím sborníků nebo zcela moderněji (ale později) videocestami bez nutnosti, aby vědečtí ale i pronikající pracovníci "honili svůj čas" cestami a účastí na konferencích prezenčně. To vše však s velkým "ALE CO NA TO" společenské potřeby nás živoucích lidí? Když osobní setkávání přinášejí více než odborné poznatky!?

A proto : "Připijme si, aspoň v duchu, na zdraví, abychom se tu za rok, za tři sešli, švarní šohaji! (toť slovy upravené moravskoslovenské písničky).

A zcela malý dovětek . Naše sekce bk. zvířat je sice počtem členů v ČBkS nejmenší, (v letech 1981-95 od 28 členů přes 33 v 1985 až 29 v 1993) ale příspěvková morálka byla většinou hodnocena bdělým býv. hospodářem Václavem Pickem a vyjádřeno procentuálně nejlepší ve Společnosti (87%). V letech 1982-1983 byla její činnost hodnocena "jako nejčilejší sekce Společnosti" a je si jen přát, aby "po přejití vichřic této vědě tak málo příznivé doby" znovu nabyla to správné tempo, i když podle toho, co bylo v tomto přehledu činnosti řečeno, by se tak mohlo zdát už být.